

Д.Н. Козак

РЯТІВНІ ДОСЛІДЖЕННЯ БАГАТОШАРОВОГО ПОСЕЛЕННЯ НА ХРІННИЦЬКОМУ ВОДОСХОВИЩІ

The paper describes the main results of the field research at the multilayer settlement Khrinnyky in 2008.

Волинська археологічна експедиція продовжувала дослідження багатошарового поселення на Хрінницькому водосховищі в уроч. Шанків Яр (с. Хрінники Демидівського р-ну Рівненської обл.). Розкоп 26 × 6 м закладено як продовження розкопу ХХІ (квадрати 4—16 К—М). Виявлено житлово-господарський комплекс ранньозалізного часу, два житла вельбарської культури та відкрите вогнище X ст.

До житлово-господарського комплексу ранньозалізного часу входили житло-сушарка та дві господарські підвальні ями. Житло 110 мало неправильно округлу форму і було видовжене по осі північ—південь. Стіни дещо нахилені до рівної, дуже втоптаной долівки. Розміри житла 6,4 × 3,6 м, висота земляних стін 0,25 м від рівня долівки. Північну частину житла займав материковий прилавок завбільшки 2,1 × 2,2 м, який був, очевидно, місцем для сну (лежанкою). Посередині житла розміщувалася велика та глибока яма (розміри 2,2 × 3 м, глибина 1,72 м від рівня долівки).

У південній стіні ями було два материкові останці-приступки, відстань між якими складала 1 м. Яма звужувалася донизу, тому значно менша на дні, ніж у верхній частині (1,2 × 1,6 м). Дно ями, особливо на ділянці навпроти сходинок, дуже випалене. Зважаючи на товщину череня (до 2,5 см), це були залишки потужного вогнища. На черені був товстий шар попелу та вугілля. На борту стін ями простежено заглиблення від дерев'яних палок з діаметром до 3 см.

Складається враження, що яма з вогнищем на дні була основою сушарні. Залишки від дерев'яних прутів на борту її стін свідчать, що продукти сушили (в'ялили), підвішуючи їх на

палях над вогнем. Виявлені у заповнені предмети вказують, що сушили переважно рибу. Зокрема, під південною стіною житла знайдено повний набір рибальських знарядь: кістяні гарпун та «захват» (рис.). Гарпун виготовлено з трьох різних за розмірами остів з рогу. Розміри їх 21,1, 15,9 та 11,6 см. Завдяки спеціально підрізаним ділянкам у нижніх частинах, їх можна було скласти в одне знаряддя, що мало вигляд тризуба.

«Захват» складався з трьох великих загострених на кінцях ікол дикого кабана. За допомогою спеціальних зарубок в основі ікла вони поєднувалися в потрійний гачок. Інструмент слугував, очевидно, для чіплення за жабра пійманої риби. До набору інструментів, пов'язаних з рибальським промыслом, слід віднести також кістяне зубило, яке двома дірками, просвердленими в основі, кріпилося до руків'я. Зубило слугувало для очищення нутрощів риби.

Крім того, у житлі знайдено бронзову шпильку цвяхоподібної форми, три глиняні прясла та кістяну голку. Набір керамічних форм є характерним для місцевої групи населення ранньозалізного часу (змішання черепинсько-лагодівського та могилянського культурних комплексів). Це чорнолощені конічні миски з загнутими вінцями, горщики слабкопрофільовані і тюльпаноподібної форми. Більшість горщиків орнаментована під вінцями наскрізними проколами, вертикальними заглибленими лініями, гудзикоподібними наліпами та валиками, розчленованими пальцевими вдавленнями.

За 1 м на схід від житла виявлено підвальні ями 102 і 103. Вони мали округлу в плані форму, діаметр 1,6 м та глибину 0,4—0,55 м від рівня виявлення. У заповненні ям, крім кісток тварин, зібрано уламки ліпної кераміки, аналогічної описаній, та по одній кістяній проколці.

Рис. Житло 110. Кістяні гарпун та «захват»

Виявлений житлово-господарський комплекс, як і усе поселення, можна пов'язати з племенами неврів і будинів, згадуваних Геродотом.

Житло 109 вельбарської культури мало близьку до квадратної у плані форму з заокругленими кутами і дещо розширеною західною частиною. Воно орієнтоване короткими стінами за сторонами північ—південь. Стіни дуже нахилені до долівки. Долівка глиняна, щільно утрамбована. Над нею розміщувався шар чорної, дуже утрамбованої землі завтовшки 10—15 см. Це свідчить про значну тривалість використання об'єкта. Розміри житла 5,2 × 4,2 м, долівки — 4,0 × 3,2 м. Висота земляних стін 0,85 м від рівня долівки. Один метр внутрішніх материкових стін використано для спорудження прилавок господарського призначення. Вони оточували долівку по периметру житла і були розташовані на різній висоті.

Найбільшим і найдовшим є материковий прилавок-останець завширшки 0,5 м, розташований поперек довгою північною стіною на глибині 0,14 від рівня виявлення житла. Довжина прилавка 5,2 м. Дещо нижче (0,48 м від рівня виявлення житла) розміщений прилавок вздовж західної короткої стіни. Його довжина 2,2 м, ширина 0,6—0,8 м. Останець дещо загнутий, але дуже міцний та утрамбований. Можливо він використовувався як сходінка для входу до житла. Це спостереження підтверджує те, що посередині останця у долівку житла був вбитий стовп, який визначається

стовповою ямою з діаметром 0,22 м і глибиною 0,21 м від рівня долівки. Найнижчим був материковий останець біля південної довгої стіни (0,48 м від рівня виявлення житла). Довжина прилавка 4,0 м, ширина 0,4—0,6 м.

У долівці зафіксовано п'ять ям від стовпів, розміщених посередині коротких стін та по кутках житла. Важливим елементом наземної частини житла та даху був, мабуть, потужний стовп, який стояв у центрі долівки. Він мав діаметр 0,4 м і був вкопаний на глибину 0,35 м. Ще один стовп, посередині західної короткої стіни перед земляним порогом, очевидно, не лише тримав перекриття будівлі, а й був частиною конструкції входу.

В центральній частині житла у кількох місцях простежено нерегулярні скупчення попелу та вугілля, випалених глиняних плям, де, вірогідно, розпалювали вогнище. Слідів стаціонарної опалювальної споруди, як і в більшості таких вельбарських жител, не виявлено.

Заповнення котловану складалося з перегнилої деревини з різними культурними залишками: кістки тварин, уламки кераміки, зіпсовані знаряддя праці та елементи одягу тощо. Всього виявлено 90 уламків ліпного та чотири гончарного посуду. Серед ліпних фрагментів сім денець, 16 вінець та 61 стінка. Форми ліпної кераміки стандартні для вельбарської культури: посудини, кумпфи, великі горщики з ледь розігнутими вінцями та опуклобоким профілем, S-подібні миски та кухлі. Рештки гончарного посуду представлено мисками, виготовленими з добре відмуленої глини сірого кольору.

Крім того, у заповненні знайдено п'ять кістяних лощик, два футляри для голок, кілька кістяних шпильок, амулет з ікла дикого кабана, кілька глиняних прясел, гральний керамічний жетон, бронзове окуття ручки ножа, рибальський залізний гачок, залізне окуття пряжки з потовщеною основою, два залізні ножі, шило, дві залізні фібули підв'язної двочленної конструкції та дві пружини від фібул.

За типами кераміки і датувальними предметами час функціонування житла можна визначити серединою III ст. Житло 108 вельбарської культури відкрито частково і буде досліджено повністю наступного польового сезону.

